

EL-MĀTURĪDĪJEV METOD TUMAČENJA ẸUR'ĀNA¹

Aḥmed Muḥammed Aḥmed El-GALLI
S engleskog preveo: Haris DUBRAVAC

UDK 28-254

SAŽETAK: U ovome radu, autor razmatra el-Māturīdījev metod tumačenja Ẹur'āna. El-Māturīdī je prvi među tumačima koji koristi pojam *te'vīl* umjesto *tefsīr*. Što se tiče izvorâ njegovog komentara, on naglašava prije svega tumačenje Ẹur'āna Ẹur'ānom tretirajući sve ajete vezane za neko pitanje, zatim Poslanikove predaje uz kritički odnos spram onih koje se suprotstavljaju razumu, odnosno Ẹur'ānu, te gledišta ranijih komentatora koja podvrgava propitivanju ukoliko mu izgledaju u suprotnosti sa zahtjevima razuma ili filološkim pravilima. Zanimljivo je da el-Māturīdī odbacuje sve pojedinosti vezane za Ẹur'ānska kazivanja koje su uvrstili komentatori iz stranih izvora ukoliko se ne oslanjaju na vjerodostojne predaje, budući da nije u tim detaljima svrha dotičnih kazivanja. Kada je u pitanju tumačenje nejasnih ajeta, prema el-Māturīdiju, nepretenciozno promišljanje je najbolji metod njihova tumačenja. U pogledu teoloških pitanja, on koristi Ẹur'ān kao osnovu za formulaciju svojih učenja i odbranu svojih stajališta. Zaključno, el-Māturīdījevo tumačenje Ẹur'āna otkriva njegov naglasak na ulozi razuma u religiji i, premda se oslanjao na Ẹur'ān i vjerodostojne predaje, on je slobodno koristio vlastito mišljenje.

Ključne riječi: *el-Māturīdī, metod tumačenja Ẹur'āna, te'vīl, kritičko razmatranje Poslanikovih predanja, nejasni ajeti, nepretenciozno promišljanje, uloga razuma, lično mišljenje*

a. Njegove koncepcije *tefsīra* i *te'vīla*

Naslov el-Māturīdījevog komentara Ẹur'āna: *Tē'vīlāt el-Ẹur'ān* odnosno *Tē'vīlāt ehl es-Sunne*, pokazuje da je on među prvim komentatorima koji za tumačenje Ẹur'āna koristi pojam *te'vīl* umjesto *tefsīr*, a to ima izvjesni značaj. Prvobitno su se pojmovi *tefsīr* i *te'vīl* naizmjenično koristili za interpretaciju Ẹur'āna; međutim, vremenom su uvedene raznolike diferencijacije između ova dva pojma, pa se *tefsīr* uglavnom koristio

za vanjsku filološku egzegezu, dok se *te'vīl* koristio za tumačenje poruke Ẹur'āna.² El-Māturīdījeva definicija ova dva pojma je jedinstvena te donekle otkriva njegov metod tumačenja.

Prema el-Māturīdiju, *tefsīr* označava davanje određenog značenja ajetu, a jedini ljudi koji su odgovarali ovakvom zadatku jesu Poslanikovi drugovi, zato što su bili savremenici Poslanika te su bili svjedoci svim događajima i okolnostima u kojima je Ẹur'ān bio objavljen. Oni su također poznavali Poslanikovo tumačenje i objašnjenje ajeta te su bili dobro upoznati s

povodima objave (*esbābu'n-nuzūl*). No, ovi drugovi nisu dali svoja mišljenja o Ẹur'ānskim ajetima, zato što *tefsīr* nije predmet različitih mišljenja, već su prenijeli ono što su posvjedočili i primili od Poslanika. U svjetlu ove koncepcije *tefsīra*, el-Māturīdī kaže da je postala jasna izreka Poslanika: "Ko tumači Ẹur'ān prema svom ličnom mišljenju, zauzet će svoje mjesto u vatri".³

Međutim, značenje *te'vīla* jeste dati sva moguća značenja sadržana u ajetu, stoga nije ograničen na drugove Poslanika kao *tefsīr*, već je otvoren za sve kvalificirane učenjake. Nema ograničenja za *te'vīl*, zato što za razliku od *tefsīra*, *te'vīl* ne tvrdi da je Bog naumio neko značenje određenim ajetom, već je on jednostavno pokušaj otkrivanja značenja

¹ Ovaj tekst je dio iz doktorske disertacije A. M. A. El-Gallija, *The Place of Reason in the Theology of al-Māturīdī and al-Ash'arī*, Univerzitet u Edinburghu, februar 1976., str. 64–87.

² Za filološke definicije pojmova *tefsīr* i *te'vīl*,

vidjeti: Ibn Menzūr, *Lisānu'l-'Arab*, tomovi 6, str. 361 i 13, str. 34. Za različite definicije ova dva pojma, vidjeti: *Itkān*, tom 4, str. 167–69. Tehānevī, *Keššāf*, tom 2, str. 1116–17.

³ Vidjeti el-Māturīdījev uvod u njegov *Tē'vīlāt*.

koje bi moglo biti sadržano u ajetu; njegov krajnji doseg jeste istaći da značenje nekog ajeta može biti ovakvo i onakvo. Da bi ilustrirao svoja gledišta po ovom pitanju, el-Māturīdī kaže da ukoliko uzmemo ajet “hvala Bogu” (*el-ḥamdu lillāhi*), neki vele kako znači da je Bog pohvalio Sam Sebe, a drugi kažu da nam je Bog naredio da Ga hvalimo. Oba stajališta se zasnivaju na predajama, a ko god drži jedno od njih jeste *mufessir*. Isti ajet se može protumačiti (*tu'evvel*) naprimjer da *ḥamd* znači pohvala Bogu, da Ga treba hvaliti i da Mu čovjek mora biti zahvalan. Dakle, *tefsir* usvaja jedno od značenja zasnovanih na autoritetu, dočim *te'vil* uvodi nekoliko značenja izvučenih iz ajeta.⁴

b. Izvori njegova komentara

1. Od gore spomenutih pojmova, el-Māturīdī je odabrao pojam *te'vil* te ga je primijenio na svoj komentar, vjerovatno nagovještavajući da će dati svoje mišljenje i tumačenje Kur'āna. Međutim, istovremeno, el-Māturīdī je jasno stavio do znanja da Kur'an treba tumačiti samim Kur'anom, ako je moguće. Prema njemu, Kur'an ne proturječi sam sebi i, da bi se došlo do odgovarajućeg razumijevanja njegovog značenja, trebaju se razmotriti svi ajeti vezani za neko pitanje. U mnogim slučajevima, ustanovljavamo da se neka tema ukratko spominje u određenom ajetu, a da je razjašnjena u drugim ajetima; tako da se, konsultirajući sve ajete vezane za tu temu, može dosegnuti tačno značenje tog ajeta. El-Māturīdī je primjenjivao ovaj metod kroz *Te'vilāt el-Kur'an*, te ga je često koristio u svome djelu *Kitābu t-Tevhīd*, posebno u onim odjeljcima koji tretiraju čovjekova djela, Božiju volju, slobodnu volju i predodređenje te *imān*. Stoga, prema el-Māturīdiju, sam Kur'an je važan izvor za razumijevanje njegova značenja.

2. Drugi izvor za tumačenje Kur'āna jesu Poslanikove predaje. U mnogim ḥadiškim djelima, predaje i izvješća koji daju obrazloženje kur'anskih ajeta su bili pripisani Poslaniku.⁵ Iako je el-Māturīdī naveo mnoge predaje kroz svoj komentar kao dokaze za svoju interpretaciju, bio je veoma oprezan i kritičan u vezi vjerodostojnosti ovih predaja; tako je prihvatio one predaje čija je autentičnost utvrđena, a odbacio sva predanja koja su izgledala u suprotnosti zahtjevu razuma, odnosno onome što je racionalno ustanovljeno. Komentirajući ajet: “Na dan kada upitamo Džehennem: ‘Jesi li se napunio?’ – on će odgovoriti: ‘Ima li još?’” (L, 30), el-Māturīdī kaže da su neki komentatori spomenuli da će Džehennem tražiti još sve dok Milostivi ne stavi Svoje stopalo u njega tako da će biti popunjen, pa neće biti prostora ni za jednu osobu. Da bi podržali ovakvo stajalište, komentatori su naveli predaju za koju se vjeruje da je prenosi Ebū Hurejre.⁶ El-Māturīdī je osporio ovo gledište kao apsurdno te odbacio ovu predaju kao neautentičnu. Prema njemu, takva gledišta su dovela do toga da Bog sličī čovjeku te su se suprotstavila Božijim riječima: “Napunit ću, zaista, Džehennem džinima i ljudima – zajedno!” (Q, 11:119), dok u ovom maštovitom stavu neće biti popunjen sve dok Bog ne stavi Svoje stopalo u njega, što je čista besmislica. Ova predaja se suprotstavlja svim racionalnim dokazima koji odbacuju *tešbih* i pošto se svaka predaja koja proturječi racionalnim dokazima treba odbaciti, ova predaja treba biti odbačena.⁷

Komentirajući kur'anski ajet: “Allah vam naređuje da zakoljete kravu’ – ‘Zbijaš li ti to s nama šalu?’” (II, 67), el-Māturīdī veli da su neki komentatori iz ovog ajeta zaključili da je Božije naređenje bilo općenito kada je prvi put upućeno Israelićanima, zato

što im je Bog naredio da žrtvuju kravu ne dajući konkretan opis, no, nakon njihova ispitivanja i propitivanja, On je konkretizirao kravu. Komentatori su citirali, kao podršku svome stavu, predaju pripisanu Poslaniku koja kaže: “Da su oni (tj. Israelićani) žrtvovali bilo koju kravu, bilo bi im dovoljno, ali svojim pitanjima su sami sebi donijeli poteškoće, pa im je Bog time otežao.”⁸ El-Māturīdī je odbacio ovo predanje i smatrao je pitanje koje je zasnovano na njemu potpuno pogrešnim; jer, podrazumijeva da se nešto dogodilo u Božijem naređenju, pa Ga je navelo da promijeni Svoju odluku, ideju koju nijedan musliman ne treba držati, da i ne spominjemo Poslanika, zato što predstavlja nevjerstvo.⁹

Prema tome, postaje očigledno da, iako se el-Māturīdī oslanjao na predaje kao izvor tumačenja Kur'āna, on nije prihvatio sve koje su prenesene, umjesto toga, vrjednovao ih je po Kur'anu i razumu, pa ako su se suprotstavljale Kur'anu ili ukoliko su bile nerazumne, jednostavno ih je odbacivao.

3. Treći izvor na koji se el-Māturīdī oslanjao u svojem *Te'vilātu* jesu tumačenja koja su dali Kur'anu raniji komentatori. El-Māturīdī je naveo njihova imena, kao što su: Ibn 'Abbās, el-Hasan el-Bašrī, Muḳātil ibn Sulejmān, Ebū Zejd el-Belḥī Ebū 'Avsedže, el-Kelbī, Ebū Bekr el-Ešamm, Dža'fer ibn Ḥarb i Ebū 'Alī el-Džubbā'i; ali nije neupitno prihvatio njihova stajališta. El-Māturīdī je podvrgao gledišta ovih komentatora svojem kritičkom mišljenju i kada god su mu izgledala u suprotnosti s razumom ili proturječna filološkim pravilima, nije se ustručavao odbaciti ih i opovrgnuti. Tako je el-Māturīdī odbacio ideju, pripisanu Ibn 'Abbāsu, da je značenje ajeta: “Slični su onima koji potpale vatru ... itd.” (II, 17), skriveno i izvan sposobnosti čovjekova

⁴ El-Māturīdijev uvod u njegov *Te'vilāt*.

⁵ U nekim djelima o predajama, zabilježen je poseban odjeljak o *tefsiru*: Buḥārī, Muslim i Tirmizī. Vidjeti: Wensinck, *A Handbook of Early Muhammadan*

Tradition. Vidjeti također: Es-Sujūṭī, *Itkān*, tom 4, str. 214–259.

⁶ Vidjeti: Buḥārī, *Šaḥīḥ*, tom 3, str. 336–37.

⁷ *Te'vilāt*, 50:30.

⁸ Zemaḥšerī, *Keššāf*, tom 1, str. 61–62; Rāzī, *Te'fīr*, tom 1, str. 374–76; *Ḳurṭubī*, *El-Džāmi' li Ahkām el-Ḳur'an*, tom 1, str. 454–55.

⁹ *Te'vilāt*, 2:66.

uma. Prema el-Māturīdiju, takva gledišta se ne mogu prihvatiti, zato što su sva poređenja koja su spomenuta u Kur'anu namijenjena da budu shvaćena i olakšana intelektu kako bi razumio ono što je teško; ako se prihvati Ibn 'Abbāsov stav, onda će značenje ovog ajeta biti nejasno, što je malo vjerovatno.¹⁰ U jačem tonu, el-Māturīdī je odbacio obrazloženja koja su uvrstili komentatori kao objašnjenje za imena 'Arefāt i Minā.¹¹

Čak i u pitanjima o kojima postoji općenita saglasnost, el-Māturīdī nije oklijevao dovesti u pitanje stavove komentatora i ukazati na slabost njihovih argumenata. Komentirajući ajet: "I kada je Musa rekao narodu svome: 'O narode moj, prihativši tele, vi ste samo sebi nepravdu učinili, zato se Stvoritelju svome pokajte i umorite jedni druge'" (II, 54),¹² el-Māturīdī kaže da se svi komentatori nisu složili protumačiti umorstvo u smislu da stvarno poubijaju sami sebe, ne bi bilo neophodno objasniti ga u stvarnom smislu, jer stvarno ubistvo je kazna za čin nevjerovanja, a u ovom ajetu Israelićanima je naređeno da se poubijaju nakon što se pokaju i pokore Bogu, tako da ovdje umorstvo vjerovatno neće značiti stvarno ubistvo. Moguće je da im je samo naređeno da se naprežu u obožavanju te da moraju trpiti poteškoće zbog svoje nemarnosti i neposlušnosti prema Bogu; riječ *katl* se obično koristi u tom smislu, pa ako se kaže da se taj i taj ubije po nekom pitanju, ne znači da se stvarno ubio, već prosto da se napregnuo i iscrpio tegobom.¹³ Stoga, prema el-Māturīdiju, umorstvo u ovom ajetu

se treba objasniti u tom smislu, a ne u smislu da se stvarno poubijaju.¹⁴

Svi su komentatori spomenuli da vrijeme, spomenuto u ajetu: "Oni govore: 'Vatra će nas doticati samo neko vrijeme'", (II, 80) jeste ono vrijeme u kojem su Israelićani obožavali tele.¹⁵ Prema el-Māturīdiju, ovo je besmislica zbog dva razloga:

1. Oni Israelićani, koje je tretirao ovaj ajet, nisu obožavali tele, već su njihovi očevi to činili, tako da je besmisleno smatrati da vrijeme spomenuto u ovom ajetu ukazuje na vrijeme njihovog obožavanja teleta.
2. Čak i ako je ovaj ajet oslovio Israelićane koji su obožavali tele, nije moguće objasniti ovo vrijeme vremenom njihovog obožavanja teleta, zato što su se već pokajali za taj grijeh, pa je besmisleno da budu kažnjeni i izgrđeni za nešto za što su se već pokajali. Stoga, prema el-Māturīdiju, ovo vrijeme upućuje na razdoblje u kojem su Israelićani bili neposlušni Bogu i u kojem se nisu pokajali.¹⁶

Iz onoga što je rečeno, postaje jasno da se el-Māturīdī oslanjao na tri izvora za svoje tumačenje Kur'ana: (I) sâm Kur'an, (II) predaje, (III) komentare svojih prethodnika. Kur'an biva neosporan i neupitan; međutim, el-Māturīdī nije prihvatio sve iz druga dva izvora, razlikovao je vjerodostojno i lažno, usvojio ono što se može razumno opravdati te je opovrgnuo sve što se suprotstavlja rezonu i zdravom razumu.

c. El-Māturīdijev odnos prema kur'anskim kazivanjima

Kur'an je, kao i prethodni spisi, pun kazivanja koja spominju zbivanja i događaje iz prošlosti i koja kazuju o sudbini nekih drevnih naroda, posebno Israelićana i njihovih poslanika. Međutim, ova kazivanja se u Kur'anu ukratko navode i nisu dati nikakvi detalji o njima jer ih Kur'an uglavnom prenosi da budu jasna opomena. No, čovjekova radoznalost je, kako kaže Ibn Haldūn, potaknula rānē muslimane, koji su bili uglavnom pustinjaški Arapi, da traže više pojedinosti o ovim kazivanjima. Jedinu izvoru koji su im bili na raspolaganju u to vrijeme su bili kršćani i jevreji iz Arabije koji, zbog svoga nomadskoga života, nisu bili bolje kvalificirani da pruže autentične podatke; ali zbog njihova religijskog statusa, njihovo tumačenje je prihvaćeno te je iz tog vremena dalje preneseno u komentar Kur'ana.¹⁷ Zbog odnosa komentatora prema ovim kazivanjima i njihovih pokušaja da pruže sve detalje iz drevnih spisa i izvora legendi o kur'anskim kazivanjima, njihovi komentari su se ispunili materijalom izvučenim pretežno iz ovih izvora.¹⁸

Za razliku od većine komentatora, el-Māturīdijev odnos prema ovim kazivanjima je bio veoma strog. On je odbacio sve detalje koje su uvrstili komentatori te je prigovorio svim interpretacijama zasnovanim na drevnim spisima. Prema el-Māturīdiju, jedini autoritet za ovakve pojedinosti jeste Poslanik. Ukoliko ne postoji autentična predaja koja objašnjava neko kazivanje, onda se to kazivanje

obožavanjem i izbjegavanjem požude i želja. *El-Džāmi'*, tom 1, str. 401.

¹⁰ *Tē'vilāt*, 2:17, tom 1, str. 54.
¹¹ *Tē'vilāt*, 2:129, tom 1, str. 304. 'Arefāt ime brda i okolne ravnice koja se nalazi udaljena četiri sahata istočno od Meke, gdje hodočasnici iz Meke provode 9. dan zu'l-hidždžeta. Minā, dolina Mina blizu Meke.

¹² Prijevodi kur'anskih ajeta su od rahmetli Besima Korkuta, mada smo ovdje odstupili od prijevoda Korkuta ravnajući se prijevodu iz ovoga teksta, kako bi intencija autora došla do izražaja u nastavku gdje se tretira upravo to mjesto na kojem smo odstupili – *nap. prev.*

¹³ Zanimljivo je da se i u bosanskom jeziku kaže za nekoga ko se mnogo iscrpio od nekog posla da se "ubio od rada" – *nap. prev.*

¹⁴ *Tē'vilāt*, 2:54, vol. 1, str. 155–56. Rāzi, koji je isticao stvarno ubijanje, odbacio je el-Māturīdijev argument govoreći da se kazna razlikuje skladno razlikama objavljenih zakona (*šer'ā*), stoga, moguće da je u Musaovom zakonu pokajanje bilo uslovljeno ubijanjem samog sebe. *Tefsīr*, tom 1, str. 356. *Kurṭubī pripisuje* el-Māturīdijeva gledišta sufijama (*ehlu'l-havātir*) koji tumače ubijanje kao ponižavanje sopstva sveobuhvatnim

¹⁵ Vidjeti: *Keššāf*, tom 1, str. 64. Rāzi vjeruje da se takva pitanja trebaju spominjati samo prema *sem'u* te da se ništa ne bi trebalo ustanovljavati na mišljenju. *Tefsīr*, tom 1, str. 390–91.

¹⁶ *Tē'vilāt*, 2:80, tom 1, str. 204.

¹⁷ Ibn Haldūn, *Mukaddima*, str. 368.

¹⁸ Izgleda da su se svi komentatori na ovaj ili onaj način pridružili ovakvom poduhvatu. Vidjeti: Remzī Na'nā'a, *El-Isrā'ilijjāt ve ešerehā fi Kutub et-Tefsīr*, str. 214–367.

mora prihvatiti onako kako se spominje, bez dodavanja detalja njegovome sadržaju. Po njemu, ova kazivanja, pored njihove svrhe da opominju, jesu dokazi valjanosti poruke Poslanika i uvjerljiv dokaz njegovoga poslanstva, pošto u vrijeme Poslanika, nijedan jevrej niti kršćanin nije osporio vjerodostojnost verzije ovih kazivanja navedenih u Kur'anu, a koja je objasnio Poslanik. Ovo svjedoči o autentičnosti ovih kazivanja i istinitosti Poslanika. Stoga bi dodavanje nepotvrđenih detalja ovim kazivanjima ugrozilo njihovu autentičnost te bi moglo dovesti do njihova izobličenja. Osim toga, ne treba očekivati nikakvu korist od poznavanja detalja ovih kazivanja tako da se niko ne bi trebao zaokupiti takvim beskorisnim poduhvatom.¹⁹

El-Māturīdī primjenjuje ovaj stav na sva kur'ānska kazivanja, pa je tako, komentirajući ajet: "I upitaj ih o gradu koji se nalazio pored mora..." (VII, 163), el-Māturīdī spomenuo različita imena koja su ovom gradu dali komentatori²⁰ te ih je sve odbacio govoreći: "Ne znamo koji je taj grad i ne moramo ga poznavati, a da je bila ikakva korist od takvog znanja, Bog bi nam ga omogućio."²¹ Za ajet: "I kaži im vijest o onome kome smo dokaze Naše dali, ali koji se od njih udaljio" (VII, 175), el-Māturīdī je spomenuo pokušaje komentatora da otkriju na koga se mislilo ovim ajetom, te je zaključio navodeći da "ne znamo na koga se ovaj ajet odnosi, ali njegov sadržaj se primjenjuje na svakoga ko negira Božije znake i on ne bi trebao biti posebno ograničen na određenu osobu."²²

Koristeći isti kriterij, el-Māturīdī odbacuje sve pojedinosti vezane za Semūd, njihovog poslanika Šāliha i njegovu čudesnu devu. Za njega, ono što se kaže o ovoj devi: da je izašla iz

određene stijene, davala izvjesnu količinu mlijeka te da su, kada je bila ubijena, lica ubica zadobijala različite oblike i boje tri dana, a da im je kazna došla četvrti dan; sve je ovo, prema el-Māturīdiju, neosnovano i niko to ne može potvrditi odnosno negirati, tako da se treba držati onoga što je navedeno u Kur'anu.²³ Isto važi i za kazivanje o Jūsufu. El-Māturīdī smatra spekulacije komentatorâ o tome ko je rekao "Jusufa ne ubijte" (XII, 10) i cijeni za koju je kupljen, beskorisnim naporima, jer se takve stvari poznaju samo pomoću vjerodostojnih predanja, a ne postoji ništa takvo; njihova kazivanja o odnosu između Jūsufa i vladarove žene nisu ništa drugo doli svojevrsna bajka, pa se, prema njemu, takvi detalji ne bi trebali davati bez autoriteta.²⁴ Slično tome, el-Māturīdī je tretirao kazivanja o Mūsāu i Israelićanima te je sumnjao u sve pojedinosti koje se tiču njihove historije i uništenja.²⁵ On je isto tako odbacio spekulacije vezane za Pećinu i Natpis (*er-rekīm*)²⁶ kazujući da nemamo potrebe znati koja je to pećina i *rekīm*, ili gdje su bili, zato što ova imena nisu iz našeg jezika; pored toga, naša pažnja treba biti usmjerena na same mladiće, a ne na Pećinu i *rekīm*. Izvješća komentatorâ da su ovi mladići u Pećini bili ovakvi i onakvi, a da su njihovi brojevi i imena bili takvi i takvi te da je njihov pas bio izvjesnog opisa jeste neosnovano; takve se stvari poznaju jedino posredstvom objave i autentične Predaje. Od samog Poslanika je bilo zatraženo da ne pita nikoga o njima, tako da komentatori nemaju opravdanja za svoje spekulacije.²⁷

El-Māturīdijev odnos i sumnje u vezi detalja ovih kazivanja, prošireni su na ona predanja koja su komentatori uvrstili kao objašnjenje određenih događaja za koje se vjeruje da su

se desili u vrijeme Poslanika, kao što su legendarna kazivanja o *mī'rādžu* i *garānīku*. El-Māturīdī je sumnjao u cjelokupno kazivanje o Poslanikovom uspinjanju na Nebo, pa kaže: "Što se tiče izvješća da se Poslanik uspeo na nebo, gdje je susreo druge poslanike, mi kažemo ono što je Ebū Bekr rekao: 'Ako on (tj. Poslanik) kaže tako, vjerujem mu', inače bi se trebali ograničiti na ono što je Kur'an naveo, a to jeste, da je Poslanik noću prenesen iz mesdžidu'l-ḥarāma u mesdžidu'l-aḳṣā", i više ne treba dodavati pošto su sva predanja o ovom događaju prenesena po autoritetu jedne osobe (*eḥādīs aḥād*) i takav lanac (*isnād*) je nepouzdan u ovakvim pitanjima.²⁸

Komentirajući ajet: "I zamalo da te oni odvrte od onoga što ti Mi objavljujemo, da bi protiv Nas nešto drugo iznio, i tada bi te oni smatrali prijateljem. A da te nismo učinili čvrstim, gotovo da bi im se vrlo malo priklonio..."²⁹, el-Māturīdī kaže da ovaj ajet ukazuje da su nevjernici pokušali odvratiti i obmanuti Poslanika, ali je bio zaštićen od svih mamaca koje su mu postavili. U isto vrijeme, on je odbacio ona kazivanja koja su uvrstili komentatori kao povode objavljivanja ovog ajeta, kao što je: kazivanje da su neke Kurejšije pokušale napraviti kompromis s Poslanikom, a da je on gotovo pristao na njihove zahtjeve, ali je bio zaštićen od toga Božijim naputcima. Po njemu su ta kazivanja laži i produkt pokvarene mašte (*ḥajāl fāsīd*). El-Māturīdī je tvrdio da posljednji dio ovog ajeta: "A da te nismo učinili čvrstim, gotovo da bi im se vrlo malo priklonio" pokazuje kako su ovi komentatori pogriješili u svojim tvrdnjama, jer Bog kaže da je Svoga poslanika učinio čvrstim tako da im se nije priklanjao, drugo, to što se Poslanik nakanio prikloniti opisuje se kao vrlo malo, a ono što

¹⁹ *Tē'vilāt*, 7:73.

²⁰ Vidjeti: *Keššāf*, tom 1, str. 356.

²¹ *Tē'vilāt*, 7:163.

²² *Tē'vilāt*, 7:175.

²³ *Ibid.*, 6:64. Za kazivanje o Šālihu vidjeti: *Keššāf*, tom 1, str. 334–35.

²⁴ *Tē'vilāt*, 12:24.

²⁵ *Ibid.*, 17:4–5.

²⁶ Vidjeti: *Keššāf*, tom 1, str. 564; Rāzī, *Tefsīr*, tom 6, str. 456–57.

²⁷ *Tē'vilāt*, 18:9–11.

²⁸ *Tē'vilāt*, 17:1. Rāzī je isto tako odbacio sve legendarne predaje o *mī'rādžu* jer uključuju neprihvatljive pripovijesti,

Tefsīr, tom 5, str. 366.

²⁹ *Kur'an*, 17:73–74. Ovdje smo u rahmetli Korkutovom prijevodu prije riječi "malo" dodali "vrlo", jer u ovome tekstu stoji u prijevodu ovoga ajeta "very little", što se i kasnije ponavlja u el-Māturīdijevoj argumentaciji – *nap. prev.*

ova kazivanja govore je poprilično ozbiljno; treće, riječ gotovo (*kāde*) ne podrazumijeva da im se stvarno priklonio, stoga, ono što komentatori tvrde je pogrešno i ne može se prihvatiti.³⁰

Kazivanje o *garānīku* je izvorno povezano s ajetom: “Prije tebe Mi nijednog poslanika i vjerovjesnika nismo poslali, a da šejtan nije, kad bi on što kazivao, u kazivanje njegovo nešto ubacio; Allah bi ono što bi šejtan ubacio uklonio, a zatim bi riječi Svoje učvrstio – Allah sve zna i mudar je.”³¹ Kaže se da se Poslanik, kada je vidio da se Mekelije ne obaziru na njegovu poruku, nadao da će mu nešto što će prihvatiti biti objavljeno. U tom trenutku, dok je sjedio u Ka’bi s brojnim Mekelijama, objavljena mu je sura en-Nedžm, pa ju je učio dok nije došao do ajeta “Šta kažete o Latu i Uzzau i Menat, trećoj, najmanje cijenjenoj?”³² Šejtan mu je stavio u usta riječi: “To su žene uzvišene (*el-garānīku’l-ūlā*) čije posredovanje treba tražiti.” Čuvši ovo, Mekelije su bili oduševljeni, pa su čak učinili sedždu s Poslanikom, no, kasnije je Džibril ukorio Poslanika zbog navođenja ovog iskaza, a objavljeni su gore navedeni ajeti.³³ El-Māturīdī je sumnjao u vjerodostojnost ovog kazivanja i, po njemu, kada bi bilo istinito, što je malo vjerovatno, može se objasniti kao lapsus; sasvim je moguće da neko, čija su uvjerenja i vjerovanja dobro poznata, može učiniti verbalne greške protivrječivši vlastitim uvjerenjima i on se za to neće kriviti, jer svi shvaćaju da one ne predstavljaju njegova stvarna gledišta. Mnogo je vjerovatnije da ovaj ajet ukazuje na činjenicu da je šejtan, kada je Poslanik proučio Kur’an nevjernicima kako bi ih uvjerio, ubacivao u njihova srca sumnje i argumente protiv Kur’ana i Poslanika, kako se spominje u ajetu: “A šejtani navode šticećenike svoje da se s vama

raspravljaju, pa ako biste im se pokorili, i vi biste, sigurno, mnogobošci postali” (VI, 121).³⁴

Što se tiče ajeta: “I nikako za bilo šta ne reci: ‘Uradiću to sigurno sutra!’ – ne dodavši: ‘Ako Bog da!’” (XVIII, 23–24), kaže se da su jevreji ili Mekelije pitali Poslanika o određenim stvarima, pa im je on rekao da će dati svoje odgovore narednog dana ne rekavši “ako Bog da.” No, umjesto da im dadne odgovore, on je čekao petnaest dana a da nije primio objavu, tako da se Poslanik zabrinuo, pa se nakon toga spustio Džibril sa surom Pećina, uključujući i ovaj ajet kojim je upozoren, jer nije rekao “ako Bog da.”³⁵ El-Māturīdī je odbacio cjelokupno kazivanje kao besmislicu i produkt mašte komentatorâ. Prema njemu, nemoguće je da Poslanik kaže kako će odgovoriti narednog dana bez naređenja od Boga; također nije moguće da mu Bog zbog toga što nije rekao “ako Bog da,” uskrati objavu te otkrije njegovu neistinitu tvrdnju nevjernicima. Prema el-Māturīdiju, Bog nije kadar izabrati i odabrati Svoja poslanika te ga onda napustiti i dovoditi u pitanje; stoga, ono što su komentatori rekli jeste bez osnove.³⁶

Iz onoga što je rečeno, postaje jasno da je el-Māturīdī odbacio sve legendarne pripovijesti koje su naveli komentatori Kur’ana iz stranih izvora, kako bi objasnili kazivanja navedena u Kur’anu. On je naglasio stajalište da se vezano za ova kur’anska kazivanja treba pridržavati onoga što je spomenuto u samome Kur’anu i što je objašnjeno vjerodostojnim predajama.

d. El-Māturīdijev odnos prema nejasnim kur’anskim ajetima

Nejasni ajeti Kur’ana (*el-mutešābihāt*), jesu jedan od problema koji su izazvali mnoge rasprave i diskusije među

teolozima, komentatorima i filozofima. Problem je nastao iz kur’anskog ajeta:

“On tebi objavljuje Knjigu, u kojoj su ajeti jasni, oni su glavnina Knjige, a drugi su manje jasni. Oni čija su srca pokvarena – željni smutnje i svog tumačenja – slijede one što su manje jasni. A tumačenje njihovo zna samo Allah. Oni koji su dobro u nauku upućeni govore: ‘Mi vjerujemo u njih, sve je od Gospodara našeg!’ – A samo razumom obdareni shvaćaju.”³⁷

Različita razumijevanja ovog ajeta su dovela do raznih stavova spram tumačenja nejasnih ajeta; oni koji su smatrali da dio ajeta: “Oni koji su dobro u nauku upućeni govore: ‘Mi vjerujemo u njih, sve je od Gospodara našeg!’”, formira novi iskaz, odustali su od upuštanja u *te’vīl*; tako da je prema njima samo Bog znao tumačenje nejasnih ajeta. Dočim su oni koji su se zalagali za *te’vīl* spojili ovaj iskaz s prethodnim te tvrdili kako znači da jedino Bog zna kako ih protumačiti, kao i oni koji su čvrsto ukorijenjeni u znanju.³⁸ Među onima koji su imali potonja gledišta su teolozi, filozofi i različite ekstremističke skupine koje su u *te’vīlu* vidjele sredstvo kojim se tekst kur’anske objave mogao dovesti u saglasnost s njihovim vlastitim načelima.³⁹

Iako el-Māturīdī zagovara tumačenje nejasnih ajeta, on tvrdi da ovih ajeta ima dvije vrste: (I) postoje oni čije se značenje može spoznati i objasniti (II) i oni koji su poznati samo Bogu. Povod objavljivanja prve vrste jeste da naznače odlike onih koji posjeduju znanje, odnosno da ukažu na nužnost razmišljanja kao sredstva za postizanje znanja. Druga vrsta ajeta su objavljeni kao kušnja za ljude; oni se ne trebaju upustiti u tumačenje njihovih značenja.⁴⁰

Alegorijska interpretacija nejasnih ajeta je dovela do porasta sekta u islamu te je doprinijela razvoju teoloških škola uz posljedicu da je

³⁰ *Kur’an*, 17:73–74.

³¹ *Kur’an*, 22:52.

³² *Ibid.*, 53:19–20.

³³ *Ṭaberī, Tefsīr*, tom 17, str. 119–121. *Rāzī odbacuje kazivanje o el-garānīku kao čistu izmišljotinu te predstavlja racionalne dokaze i tradicionalne*

argumente kako bi pokazao njegovu pogrešnost. Vidjeti: *Rāzī, Tefsīr*, tom 6, str. 165–169.

³⁴ *Te’vīlāt*, 22:52.

³⁵ *Ṭaberī, Tefsīr*, tom 15, str. 140–41; *Keššāf*, tom 1, str. 568. *Rāzī, Tefsīr*, tom 5, str. 472. *Sujūti, Esbābu’-n-nuzūl*,

tom 2, str. 14–15.

³⁶ *Te’vīlāt*, 18:23.

³⁷ *Kur’an*, 3:7.

³⁸ *Gazālī, Ihjā’*, tom 1, str. 92.

³⁹ *The Shorter Encyclopaedia of Islam*, čl. “*Tefsīr*”, str. 558–9.

⁴⁰ *Tevhīd*, str. 222, 5–16.

svaka skupina ili sekta tvrdila da samo ona posjeduje istinsko tumačenje, pa su optuživale druge za herezu ili nevjernost.⁴¹ Sva ova pometnja, prema el-Māturīdiju, rezultat je pogrešnih metoda koje su koristile ove sekte u svojem *te'vilu*; ove sekte su koristile Kur'an kako bi poslužio njihovim ciljevima i željama i, umjesto da crpe svoja učenja i koncepte iz Kur'ana, one su upotrebljavale Kur'an da bi opravdale svoja unaprijed formirana vjerovanja i koncepte.⁴² Po el-Māturīdiju, takvo sektaško tumačenje se ne treba prihvatiti, osim ako nisu predstavljeni racionalni dokazi i argumenti da ih opravdaju.⁴³ Međutim, ovo ograničenje na *te'vil* ne bi trebalo podrazumijevati prihvaćanje drugog ekstremnog stajališta koje u potpunosti odbacuje tumačenje te zagovara površno prihvaćanje ajetâ. Prema el-Māturīdiju, kada bi takva gledišta bila prihvaćena, Kur'an bi bio kontradiktoran, jer nalazimo u jednom ajetu: "Oni koji vjeruju u Allaha i u onaj svijet neće od tebe tražiti dozvolu da se ne bore"⁴⁴, a u drugom ajetu: "Oni koji od tebe traže dopuštenje (da se udalje – *nap. prev.*), u Allaha i Poslanika njegova, doista, vjeruju."⁴⁵ Dakle, sudeći po verbalnom aspektu ova dva ajeta, postoji očigledna kontradikcija. Isto tako, nalazimo da jedan dio ajeta vezano za razvod kaže: "A ako je opet pusti, onda mu se ne može vratiti što se neće za drugoga muža udati,"⁴⁶ a drugi dio kaže: "Pa ako je ovaj pusti, onda njima dvoma nije grijeh da se jedno drugome vrate, ako misle da će Allahove propise izvršavati."⁴⁷ U prvom dijelu ajeta je zabrana, a u drugom dozvola, pa sudeći po verbalnim aspektima, oni se suprotstavljaju jedan drugom. Stoga, pravilno razumijevanje Kur'ana se ne postiže razmatrajući njegov verbalni aspekt, već razmišljanjem i promišljanjem o njegovome sadržaju.⁴⁸

Dakle, prema el-Māturīdiju, zanemarivanje korištenja razuma kao i njegova pretjerana upotreba, bili su glavni uzroci koji su doveli do zabune u pogledu nejasnih ajeta. *Muhkem* postaje skriven iz određenih razloga: s jedne strane, postoji čovjekova sklonost onome što mu je ugodno, njegovo slijedenje onoga na šta se navikao, njegovo slijepo oponašanje i nedostatak proučavanja. S druge strane, tu je njegovo prekomjerno oslanjanje na svoj intelekt i njegovi pokušaji da prosuđuje objavu prema nalogu vlastitoga razuma. Čovjek je, po el-Māturīdiju, zarobljen svojom prirodnom dispozicijom i okovan svojim željama, stoga je sklon onome na šta se navikao, pa mu je teško prihvatiti sud razuma, ili poduzeti napor u potrazi za istinom.⁴⁹ S druge strane, njegovo prekomjerno divljenje i oslanjanje na razum sprječava čovjeka da postigne pravo značenje objave. Prema tome, razborit intelekt, odnosno, nepretenciozno promišljanje je najbolji metod tumačenja nejasnih ajeta; a to je dužnost mudracima, učenjacima i ljudima uvida (*ehlu'l-bešar*), dok je dužnost ostalih da ih slijede.⁵⁰

e. El-Māturīdijev *Te'vilât* i teološki problemi:

Kur'an je glavni faktor koji je usmjeravao mišljenje muslimanskih mislilaca, posebno teologâ; bio je izvor nadahnuća za mnoge teološke teorije i iz njegovih ajeta su se uvođila rješenja za teološke probleme. Stoga, nije iznenađujuće naći da je el-Māturīdijev komentar Kur'ana majdan smjernica za njegove teološke stavove i da je kroz cijeli svoj *Te'vilât*, el-Māturīdij nastojao formulirati svoja teološka učenja te iznijeti za njih svoje argumente.

Iz svojega komentara na ajet: "Niko nije kao On"⁵¹, el-Māturīdij je formulirao svoje načelo *tenziba*

i pravilo da se nijedno Božije djelo ili svojstvo ne bi trebali mjeriti po čovjekovim djelima ili svojstvima; shodno tome, on je propitivao i pobio stav mušebbihâ koji je zasnovan na nekim kur'anskim ajetima što ukazuju na sličnost između Boga i čovjeka. Prema el-Māturīdiju, pravilo za tretiranje takvih ajeta jeste da se, nakon utvrđivanja *tenziba*, trebaju primijeniti na Boga bez tumačenja ili alegorijski interpretirati u smislu koji odgovara Božijoj uzvišenosti i veličanstvu. Sâ'm el-Māturīdī, kao što će se kasnije vidjeti, naginje prema drugom metodu i tako je pojasnio sve ajete koji Bogu pripisuju ruke, oči, lice itd., što je kontradiktorno načelu *tenziba*. Slično tome, el-Māturīdij je na osnovu ajetâ 16:40 i 41:10 zagovarao svoja gledišta o svojstvu *tekvina* i Božijem činu stvaranja. Ajet 1:4, prema njemu, dokazuje vječnost Božijih svojstava, svojstvo biti i djela. Ajet: "Tebi se klanjamo" (I, 5) dokazuje da je imân afirmativan, pa se ne treba reći: "Ja sam vjernik, ako Bog da." Također, iz ajeta: "Mi im dajemo sve što im je potrebno za život na ovome svijetu ..." (XLIII, 32), el-Māturīdij izvodi dokaze za utvrđivanje Božijeg stvaranja čovjekovih djela te za odbranu svoje teorije stjecanja (*kesb*). Više detalja o ovim učenjima i konceptima se mogu naći u ovoj disertaciji;⁵² međutim, ovih par primjera pokazuju da je el-Māturīdij, poput drugih teologa, koristio Kur'an kao osnovu za formulaciju svojih učenja i odbranu svojih stajališta.

No, pored toga, el-Māturīdijev *Te'vilât* otkriva njegovo široko znanje i upoznatost s gledištima muslimanskih sekta kao i drugih škola mišljenja; on pokazuje da je bio dobro upoznat s kulturnim naslijeđem svojega vremena. Kroz svoj *Te'vilât*, el-Māturīdij je propitao i osporio stavove različitih škola i sekta; on je razmotrio i opovrgao kerrāmijska

⁴¹ *Te'vilât*, 3:1; *Ibn Rušd, Fašlu'l-meķâl*, str.36.

⁴² Gazālī napada i bātinije i šūfije zbog izvrtanja značenjâ *Kur'ana* kako bi poslužio njihovim heretičkim gledištima. *Ihĵâ'*, tom 1, str. 33.

⁴³ *Te'vilât*, 4:1.

⁴⁴ *Kur'an*, 9:44.

⁴⁵ *Ibid.*, 24:62.

⁴⁶ *Kur'an*, 2:230.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ *Te'vilât*, 4:82.

⁴⁹ *Tevhîd*, str. 223, 4-7.

⁵⁰ *Te'vilât*, 4:82.

⁵¹ *Kur'an*, 42:11.

⁵² Vidjeti prvu fusnotu – *nap. prev.*

gledišta o imānu;⁵³ napao je one koje je oslovio kao hašvije, mušebbihe i ašhabu'l-ḥadīṣ, te je kritizirao njihova stajališta o Božijim svojstvima.⁵⁴ El-Māturīdī je isto tako razmotrio i odbacio baṭīnijske stavove o poništenju tijelâ (*fenâ' el-edžsām*) i njihova gledišta o Sudnjem danu.⁵⁵ El-Māturīdī je odbacio i baṭīnijsko tumačenje kur'ānskog ajeta: "On je Prvi i Posljednji, i Vidljivi i Nevidljivi; i On zna sve!" (LVII, 3). Baṭīnije su objasnile da Prvi ukazuje na Prvog Tvorca, a Posljednji na Drugog Tvorca, Vidljivi je Poslanik, *en-nāṭīk*, a Nevidljivi je njihov nepogrješivi imām, koji posjeduje znanje i autoritet za tumačenje Kur'āna.⁵⁶ El-Māturīdī je također osporio mnoga stajališta jevrejâ, kršćanâ, materijalista (*debrijje*), dualista, zoroastrijanaca i filozofâ. El-Māturīdī je posvetio najveći napor

pobijanju mu'tezilijskih gledišta. U svome *Te'vilātu*, iskoristio je svaku priliku da pokaže nedosljednost mu'tezilijskih stajališta i neispravnost njihovih argumenata te pogrešnost njihovih učenja. Među uobičajenim izrazima u el-Māturīdijevom komentaru jesu: "Mu'tezilije su rekle tako i tako... a, prema nama, njegovo tumačenje je takvo i takvo"; "ovaj ajet odbacuje mu'tezilijska gledišta..."; "mu'tezilije nemaju argumenata iz ovog ajeta kako bi podržali svoja učenja" i često se spominju imena Dža'fer b. Ḥarb, Ebū Bekr el-Ešamm, el-Džubbâ'ī, en-Nazzām i Ebū'l-'Abbās en-Nāšī'.

Iz onoga što je rečeno, može se zaključiti da je el-Māturīdī bio jedan od prvih teologa koji se detaljno bavio epistemološkim problemima i koji je uveo sistematičnu teoriju znanja zasnovanoj na osjetilnim opažanjima,

predanjima i razumu kao jednim izvorima za postizanje znanja. Što se tiče religije, el-Māturīdī je dao prednost objavi posebno u definiranju religijskih učenja, međutim, u isto vrijeme, on je odredio razumu istaknuto mjesto i smatrao ga je preduslovom za religijsku odgovornost te sredstvom za uspostavljanje i odbranu na racionalnim osnovama tih vjerskih načela i učenja. El-Māturīdijev komentar Kur'āna otkriva njegov naglasak na ulozi razuma u religiji i, iako se oslanjao na Kur'an i vjerodostojne predaje kao izvorima za svoj *te'vil*, el-Māturīdī je slobodno koristio svoje lično mišljenje za doseganje vlastitih stajališta i zaključaka.

⁵³ *Te'vilāt*, 2:8; tom 1, str. 44; 49:14.

⁵⁴ *Ibid.*, 7:86; 50:38; 60:1.

⁵⁵ *Te'vilāt*, 73:5.

⁵⁶ *Ibid.*, 57:3

الموجز

منهج الماتريدي في تفسير القرآن الكريم
المؤلف: أحمد محمد أحمد الغالي
ترجمه من الإنكليزية: حارث دوبرافاتس

يناقش الكاتب في هذا المقال منهج الماتريدي في تفسير القرآن الكريم. والماتريدي أول من استخدم مفهوم التأويل عوضاً عن التفسير. أما المصادر التي أخذ عنها، فأولها تفسير القرآن بالقرآن، حيث ينظر في جميع الآيات التي تعالج مسألة ما، ثم الحديث النبوي مع موقف نقدي مما يخالف العقل أو القرآن، وبعد ذلك آراء أهل التفسير والتي يُخضعها للتحيص إذا بدا له أنها تخالف متطلبات العقل أو قواعد اللغة. ومن المثير للاهتمام أن الماتريدي لا يخوض في التفاصيل المتعلقة بالقصص القرآني التي يأخذها المفسرون من مصادر أجنبية، إذا كانت لا تستند إلى روايات صحيحة، وذلك لأن تلك التفاصيل لا تتضمن مقاصد القصص. وعند يتعلق الأمر بتفسير الآيات المتشابهة، فإن الماتريدي يرى أن أفضل طريقة لتفسيرها هو التفكير المبسط. وفيما يتعلق بالمسائل العقديّة فإنه يستخدم القرآن الكريم أساساً لصياغة آرائه والدفاع عنها. وختاماً، فإن تفسير الماتريدي للقرآن الكريم يكشف تركيزه على دور العقل في الدين، وبالرغم من استناده إلى القرآن الكريم والروايات الصحيحة، فإنه كان يستخدم رأيه الشخصي بحرية.

الكلمات الرئيسية: الماتريدي، منهج تفسير القرآن الكريم، التأويل، النظرة النقدية للأحاديث النبوية، الآيات المتشابهة، التفكير المبسط، دور العقل، الرأي الشخصي.

Summary

AL-MATURIDI'S METHOD OF INTERPRETING THE QUR'AN

by Ahmed Muhammed Ahmed Al Galli
translation to Bosnian by Haris Dubravac

In this article the author reflects upon al-Maturidi's method of interpreting Qur'an. Al Maturidi is amongst the first interpreters who used the term *te'weel* instead of *tesfeer*. Among the sources that he uses he emphasises and gives priority to explaining the Qur'an through the Qur'an analysing all the ayats of the Qur'an related to some issue, then he analyses the Hadith of the Messenger with a critical approach towards those of the hadith that are contradicting the reason or the text of the Qur'an. After this he analyses the views of earlier commentators while rejecting the same if they contradict the reason or philological standards. It is interesting to mention that al-Maturidi rejects all *qisas al Qur'an* used by other commentators if those are not supported by reliable hadith, since the point of those *qisas* is not in the details of the concerned texts. When explaining the ambiguous ayats of the Qur'an al-Maturidi believes that unpretentious thinking is the best method for the exegesis of such ayas. Regarding the theological issues he uses the Qur'an as bases in forming and defending his opinions. To conclude, al-Maturidi's exegeses of the Qur'an reveals his tendency to place an accent upon the role of the reason in religion and even though he relied upon the Qur'an and the Hadith as his sources, he never hesitated to use reason and present his opinion.

Key words: el-Māturīdī, method of interpretation, *te'weel*, critical approach to the text of Hadith, ambiguous ayas of the Qur'an, unpretentious thinking, the role of the reason, personal opinion